

זיכרונות אישיים מפרשת קסטנר

שנהור וליבן

לא פעם אל גבולות האתיקה המיקצועית. כך נפגש בחשכת-לילה, על שפת-הים, עם יואל בראנד, שנועד להיות עדי-התביעה. בצר לו פנה גם למשה סנה, שהיה אז בדרכו אל הקומנונים, וביקש ממנו למצוא לו עדים מקרב עולי הונגריה. עמיקס גורביץ, אז מגאמניו של סנה, גייס לו כ-30 עדים פוטנציאליים.

ידענו שמועדו מתייצב המנגנון האדיר של המישטר, שהיה מרוכז בימי בן-גוריון ביד-ברזל. אנשי צמרת מפא"י, המישטר, שרות הביטחון, תועמלני המישטר נפגשו מדי יום, כדי לתכנן את המישפט ואת המהלכים נגד תמיר ונדרון.

גם אנחנו התייעצנו כמעט מדי יום כדי להחזיר מלחמה שורה. (זה היה שנתיים לפני שפתחנו בפרשת עמוס בן-גוריון, שבה התהדק שיתוף-פעולה זה יותר.)

ה מופנה בא במהלך עדותו של קסטנר, הוא נבע מן הסתירה המהותית שבה היה נתון קסטנר. מצד אחד רצה להגן על עצמו מול התקפתו האכזרית של תמיר, שלא ידעה כל פייג. מצד שני נאבק לשרת את שיתוף-מפא"י, שהגן עליו. לשם כך היה נאבק להסתכן בשקרים — ושקר גרר שקר, עד שהסתכן לדאמוצא.

כאן המקום להכניס לדראמה נפש מרכזית נוספת: בנימין הלוי, שניהל מישפט זה כשופט-יחיד.

הלוי עמד להתפטר לפני כן מתפקידו כנשיא בית-המישפט המחוזי, במחאה על כך שלא הועלה לבית-המישפט העליון, אך הוא חזר בו בעוד מועד. הוא לא היה פופולרי בקרב אחיו השופטים, כי נחשב כשופט בעל אופי קנאי, חסר חוכמת-חיים, המסוגל להגיע בהכרעותיו לקיצוניות חריגה. הוא היה דתי, ייפה, ופגשתי בו בהודמניות שונות. היחסים בינינו היו טובים, אך לא פעם הבהיל אותי ברק גנאות שניבט מעיניו הכחולות. פעם אמרתי לאשתי: "זהו אידיאליסט מסוכן, מסוגם של האינקוויזיטורים הספרדיים שהעלו אנשים על המוקד לטובתם, כדי להציל את גישמותיהם". נזכרתי בכך לאחר מכן, כאשר כלל הלוי בפסק-דינו במישפט קסטנר פסוק נורא, בעל משמעות דתית מובהקת.

בשלב הראשון של המישפט התייחס הלוי בוילול ובחוסר-סבלנות לגרינוואלד ולפרקליטו. גם הוא היה משוכנע כי לפניו ההשמעות הפרועות של זקן תימהוני. זה השתנה לפתע פיתאום. הייתי נוכח כשזה קרה.

ת מיר לא היה מישפטן גדול, אך הוא היה פרקליט פלילי מצויין. באחד השלבים הגישה התביעה צרור גדול של מיסמכים. כנהוג, העיף בהם תמיר מבט חטוף, כדי להחליט אם להתנגד להגשתם או לא. במבט חטוף זה שם לב שבאחד המיסמכים דיווח קסטנר שהוא מר בנירנברג עדות לטובת קצין-הס"ס קורט בכר, שפעל בהונגריה לקצין כלכלי והחרים רכוש של יהודים.

תמיר לא הניד עפעף. הוא כבש את התרגי שותף, לבש ארשת אדישה והניח לתביעה להגיש את המיסמך.

כאשר נחקר קסטנר חקירת שתיוערב, שאל אותו תמיר על טיבם של אנשי הס"ס, ועל פשעיהם. קסטנר, שלא הבין את המתרחש, אישר שכל קציני הס"ס היו פושעי-מלחמה. כל מי שעזר לס"ס, כך אישר, הפך בעצמו לפושע.

לאט-לאט ניתק תמיר את דרכייה-הנסוגה של קסטנר, ואז אחרי שקסטנר הצהיר באופן חד-משמעי שאסור היה ליהודי בשום-פנים לעזור לקצין-ס"ס, ואחרי שהכחיש בתוקף שמסר עדות לטובת גנרל-הס"ס קורט בכר, שלף תמיר מן התיק את המיסמך שהוגש עליידי התביעה, ושבו הודיע קסטנר בגאווה שהעיד לטובת בכר.

זה היה המיפנה. באולם בית-המישפט הושג דך הם. אני זוכר את עיניו של הלוי: כאותו רגע חל בו מהפך גמור. קסטנר שיקר, הלוי השתכנע שהוא פושע. מכאן ועד לאימרה המפורסמת שהוא "מכר את נפשו לשטן", היתה הדרך סדודה.

אין לי ספק שכבר קודם לכן תפס קסטנר שהוא נכנס למלכודת. הוא יכול היה לפרוץ מתוכה ולהגיד, בפשטות: "היו חריגים בס"ס. בכר אמנם פעל בשליחות הרוצחים כאשר הפקיע את רכוש היהודים, אך לקראת סוף המלחמה החליף את עורו. הוא עזר להפסיק את ההשמדה ולהציל יהודים". הוא החזיר את הרכוש שחפס לכן העדתי לטובתו.

בכר לא היה חבר יחידתו של אייכמן. הוא היה שייך לאוגדות הקרבות של הס"ס, (ואפס"ס, כלומר "הס"ס התמוש") שהיו מסופחות לצבא הסדיר ושהיו בו יחידות-עילית. הוא טיפל בעסקים הכלכליים של הס"ס, שהיה בגרמניה הנאצית אימפריה בפני-עצמה, מעין מדינה-בתוך-מדינה. בתפקיד זה עסק בשוד הרכוש היהודי למען הס"ס, ובשלב הסופי של המלחמה מילא תפקיד חשוב בהצלת שארית-הפליטה ששרדה במחנות-הריכוז.

קסטנר יכול היה להסגיר זאת, ולפרט את המניעים ליחסיו המיוחדים עם איש-ס"ס זה. אילו נהג כך, יתכן שקסטנר היה חי כיום. אבל הוא המשיך לשקר. מדוע?

פעולה הדוק מאוד בינינו ובין תמיר. כתבינו הירבו לבקרו במישרד, הוא היה נציגנו המישפטי. הוא עצמו היה אורח שכיה במערכת שלנו, וגם בבית-הדפוס שבו הדפסנו את השבועון (שהיה שייך לחבר משותף שלנו). המגע היה כמעט יומיומי.

בפרשת קסטנר התהדק שיתוף-פעולה זה עוד יותר.

בשביל תמיר היה המישפט לא רק סולם לקאריירה ולפירסום, אלא גם מכשיר לסיפוק שתי השואות הגדולות שלו: שינאוה לגרמנים ושינאוה למפא"י (קסטנר עצמו היה המועמד ה-53 של מפא"י, שהיתה אז בעלת 51 מושבים בכנסת). ואילו אני חקרתי את תופעת הגנאים מאז שהייתי, בילדותי, בעליית הנאצים לשיל-טון, ופרשת קסטנר ריתקה אותי.

אף אחד מהעיתונים (ולא כל שכן הרדיו) לא שש לדווח על המישפט, שבו היו מעורבים שמות כה חשובים. יתכן כי פרשת-קסטנר לא היתה מתפרסמת כלל, והמישפט

קסטנר כאיש-השנה (1954) *

היה נשאר בגדר קוריוז צנוע, לולא גרתם העולם הזה מהרגע הראשון לפרסומו. כבר אז הוכח כי אי-אפשר להשתק בארץ דבר ששבועון זה ("השבועון המסויים", כפי שקרא לו דויד בן-גוריון, שסירב אף לבטא את שמו) החליט לפרסמו.

הקדשנו בו מדי שבוע מקום לסיקור נרחב, ועימואל פרת הקדיש את כל חייו למשימה זו.

פרת, בית"רי מוצא רוסי שגדל בסין, התחבר עם תמיר בלב ובנפש. נחתו לו יד חופשית, כי למרות שלא הסכמתי פעמים רבות עם גישתו של תמיר לעניין, הייתי משוכנע שיש להביא לחשיפתה המלאה של פרשה, שהיתה בעלת חשיבות עליונה להבנת השואה. (את עימואל פירוטינסקי הכרתי בערבה. בעת סיור בוואדי-גיראפי ניגש אלי צעיר מאובק, מודד-קרקעות, וביקש טרמפ בגישי. לקחתי אותו לתל-אביב, הוא רצה להיות עיתונאי. ליד שובל הצעתי לו עבודה אצלנו, ובקירבת צומת-סלוגות הענקתי לו את שמו העברי החדש.)

הוא היה האיש שדנו בבית-המישפט.

כ שנפתח המישפט, לא היה לתמיר דבר וחצי דבר. לא היה שמץ של הוכחה להשמעותיו הפרועות של גרינוואלד.

תמיר העמיד פנים קשוחות, לי גינה את קלפיו (הריקים) ועסק בדיג. הוא קיווה ש"במהלך עדותו של קסטנר יתגלו פרטים, שניתן יהיה לנצלם."

תוך כדי כך גם עסק בחקירה פרטית, שהביאה אותו

ר מרכז ירושלים שכן קפה יונה. במרכז קפה יונה ישב יהודי זקן, בן 72, בעל זקנקו, ושמו מלכיאל גרינוואלד. היה לו מלון קטן בעיר. **מלכיאל גרינוואלד היה מוכר לכוזנו בזקן תימהוני, בעק הובי משעשע: הוא אהב להשי מיץ.**

ולא סתם להשמין, אלא להשמין באמצעות עלונים משוכפלים, שבהם פירסם את כל הרכילות, השמועות וההשמעות שקלט. עלונים אלה נועדו, לכאורה, לחברי מיפגת-הימורחי (הסכתא של המפד"ל), והם נשאו את הכותרת: "אל חברי במידוחי (פנימי)".

העלונים הגיעו, כמוכן, גם למערכת העולם הזה. בדרך כלל היינו זורקים אותם לסל-הניירות מבלי לקרואם, כי ידענו שההשמעות הפרועות של גרינוואלד הן קלור טות מן האוויר, שיתוקן הנחמד אינו טורח — וגם כלל אינו מסוגל — לבדוקן.

זה יכול היה להיות גם גורלו של העלון שבו העלה גרינוואלד האשמות פנטסטיות נגד אחד רודולף קסטנר. הוא הכיל סיפור שחרג גם מגבולות הדמיון: שאדולף אייכמן נשא ונתן עם יהודים, שמנהיג ציוני הסגר את היהודים למשמידים, ועוד ועוד.

קראתי את העלון, ומסרתי אותו לכתב עימואל פרת, כדי שיכתוב רשימה קטנה על הזקן התימהוני הזה. מי יכול היה להעלות על דעתו כי עלון משוכפל זה, על תוכנו המגוחך, יחולל שערוריה חסרת-תקדים?

הכרתי גם את האיש המושמץ, ה"דר" ישראל (רודולף) קסטנר היה פקיד במישרד המיסחר-התעשייה, וישב בחדר קטן בבניין פאלאס בירושלים. היו לנו בעיות עם מישרד זה, כי בשעתו היה הנייר כפוף לקיצוב, והיה לנו די-ויודברים ממושק עם הממשלה על זכותנו לקבל כמות מספקת של נייר להדפסה. פעם גם קיימה המערכת שלנו שבת-ישיבת באתו בניין. קסטנר נראה לי כפקיד אחד מני רבים, איש אפור, תרבותי, אירופי. הוא לא הרשים אותי במיוחד. סתם עוד עולה חדש מהונגריה.

מי יכול היה לנחש שמאחורי חזית אפורה זו מסתתר סיפור מרתק, יחיד-במינו?

ה יה עוד איש, שהשלים את התמונה: רומק, רומק היה בשעתו קצין-מודיעין של לח"י. זמן קצר אחרי שקיבלתי לידי את השבועון באפריל 1950, כשפתח העולם הזה במלחמה הגדולה שלו במישטר הבין-גוריוני, הפך רומק גרינברג מודיע שלנו. הוא ידע הרבה ושמע הרבה, ואת אשר ידע ושמע העביר אלינו.

רומק היה איש חריג, יוצא-דופן, שנוי במחלוקת. הוא שנא את המישטר הבין-גוריוני, את המישטרה ואת הש"ב — ואדה שנאו אותו ורדפו אותו.

היחסים בינינו התהדקו כאשר פתחו השילטונות בנוסיון לגרש מכפרם את תושבי אברגוש, כדי לפנות את המקום להתנחלות יהודית. אנשי אברגוש עזרו בשעתו ללח"י במאבקו (בין השאר עזרו לשחרר את גאולה כהן מן המעצר, אחרי שנפצעה בידי הבריטים), ורומק התייצב לימנם בשעת-צרתם. פתחנו ביחד במאבק אינתיים כדי לסכל את הזימה, ואכן הצלחנו. בניגוד לכפרים בירעם ואיקרית, נשארה אברגוש במקומה.

(אני מחויק עדיין ברשותי מיסמך יקר לי, האומר בעברית ובעברית: "בע"ה, המועצה המקומית אברגוש, תעודת אזרחות-כבוד, ואת לתעודה כי באספה תגינת הוחלט לבחור במר אורי אבנרי כזורה כבוד של קריית אברגוש, ולהעניק לו תעודה זו לאות-הוקרה על פעולותיו הברוכות והאמיצות למען קריית אברגוש ותושביה. תושבי אברגוש יזכרו לעד את נאמנות ידידם הנערץ, בכל הכבוד, מחמוד רשיד אברגוש, יו"ר המועצה המקומית אברגוש, ו' טבת תשי"ד, 12/12/1953". בכל שנותי כעורך העולם הזה, שבהן ניהלתי מאבקים ללא ספור למען אנשים מקופחים ונרדפים, לא נזכיתי בתעודה שניה מסוג זה.)

רומק היה ידידו של גרינוואלד זקן, כאשר הגיש היועץ המישפטי לממשלה, היים כהן (כיום שופט בבית-המישפט העליון בלמסו) תביעה פלילית נגד גרינוואלד, התייצב רומק בראש המאבק, ואסף כסף כדי לשכור לוקו עורר-דין. אחרי שהתייעץ עימי, הוא בחר בפרקליט הצעיר שמואל תמיר, שהתחיל אז להתפרסם — לא מעט תודות להעולם הזה.

ת מיר קיבל על עצמו את המישפט מפני שהבחין מייד באפשרויות העולמות הגלומות בו. הוא ידע כי זה יהיה מאבק אשר יעלה אותו לראש הכותרות במשך שבועות רבים. רומק דאג להעמיד לרשותו גם כספים לאימעטים.

כבר במישפטים קודמים נוצרו דפוסיים של שיתוף-